

The analysis of content concepts of literature for students in Great Britain shows that the priorities of civic education are national patriotism and the education of a law-abiding citizen. In Finland, the basic democratic values of the national core curriculum are open democracy, equality and responsibility for one's own choice.

Key words: social and civic competences, Framework of competences for a culture of democracy, descriptors, learners, civic education, active citizenship, learning through participation.

Дата надходження статті: 14.12.2021 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Данилюк С. С.

УДК 37.035:39(=161.2):17.023.32

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi51.341>

Стинська В. В.*,

orcid.org/0000-0003-0555-3205

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКИХ РОДИННИХ ТРАДИЦІЙ ЯК ЦІННІСНА ДОМІНАНТА НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розглянуто етнокультурний потенціал українських родинних традицій як ціннісну домінанту національного виховання учнівської молоді.

Установлено, що українській етнокультурі притаманна унікальна історико-культурна практика, в основі якої лежать виховні звичаї і традиції, що зберігали авторитет родини, материнства і дитинства. Значний виховний потенціал української родинної етнопедагогіки визначається виключним значенням, яке відіграє родина і родинне виховання в житті людини. Саме тому вирішення низки актуальних освітніх проблем має безпосередній зв'язок з використанням української родинної педагогіки, яка закладає основи етнокультури у дітей.

Мета статті – проаналізувати етнокультурний потенціал українських родинних традицій як ціннісну домінанту національного виховання учнівської молоді.

У статті досліджено, що реалізація родинних традицій здійснюється через систему обрядів, ритуалів, звичаїв, народний етикет, усну народну творчість, символи тощо.

Показано роль і місце родинних традицій в соціумі та їх вплив на виховання дітей. Досліджуючи традиційну культуру нашого народу переконаємося, що родина є самотутнім національно-культурним середовищем для всебічного розвитку дитини.

Зроблено висновок, що аналіз виховних родинних традицій українців та шляхів їх реалізації свідчать про величезний потенціал соціально-педагогічного досвіду українського народу щодо соціалізації та підготовки молоді до сімейного життя, доцільність і ефективність його використання у практиці національного виховання сучасної молоді. Відповідно – потреба дослідження витоків походження народних родинних традицій виховання дітей та формування шлюбно-сімейних стосунків сприятиме відродженню традиційного статусу української родини, дотриманню духовно-моральної свідомості молоді в підходах до укладання шлюбу, прагненню до створення повноцінних і відповідальних сімейних взаємостосунків.

Ключові слова: етнокультурний потенціал, етнопедагогіка, народні традиції, родинні традиції, національне виховання, обрядовість, розвиток особистості, учнівська молодь.

Постановка проблеми. У сучасному поступі світової цивілізації, яка вступає в нову епоху соціально-наукового прогресу, коли феномени інформатизації, технологізації та глобалізації стають реальністю сучасності, актуалізуються проблеми забезпечення органічного зв'язку з національною культурою України. Українській етнокультурі притаманна унікальна історико-культурна практика, в основі якої лежать виховні звичаї

*© Стинська В. В.

і традиції, що зберігали авторитет родини, материнства і дитинства. Значний виховний потенціал української родинної етнопедагогіки визначається виключним значенням, яке відіграє родина і родинне виховання в житті людини. Ось чому вирішення низки актуальних освітніх проблем має безпосередній зв'язок з використанням української родинної педагогіки, яка закладає основи етнокультури в дітей.

Зважаючи на актуальність проблеми, у державних документах (закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», «Діти України» та ін.) одним із пріоритетних завдань визначено використання традиційної культури виховання в національній системі освіти на всіх її рівнях, збереження українських історико-культурних традицій, використання ідей української етнопедагогіки в освітніх закладах.

Дослідження історії розвитку та устрою традиційної української родини свідчить про її значний педагогічний потенціал. Велика багатокладність підходів та засобів родинного виховання покладена в основу сучасної педагогіки. Головна цінність сімейного виховання в тому, що воно відбувається в контексті життєдіяльності самої родини, на основі прикладу батьків й традиційної родинно-побутової культури [7]. У цьому контексті актуалізується проблема використання невичерпної скарбниці народної мудрості щодо виховання в українській родині, що реалізуються в народних звичаях, традиціях та обрядах. Тільки ґрунтовне їх вивчення сприятиме в розв'язанні сімейних проблем, формуванні національної системи родинного виховання, науковому прогнозуванню перспектив зміцнення сім'ї.

Аналіз досліджень. Народно-педагогічна теорія українського народу найбільш повніше відображена в педагогічному доробку Г. Ващенка, Б. Грінченка, О. Духновича, С. Русової, Г. Сковороди, К. Ушинського. Теоретичним і практичним внеском у розробку науково-педагогічної теорії стали праці В. Сухомлинського, Є. Сявавко, М. Стельмаховича, А. Кузьмінського, В. Омеляненка.

Висока результативність використання засобів реалізації різнобічного виховання дитини в українській родині доведена багатьма вченими (І. Бабій, І. Бех, Л. Бельська, А. Богуш, Н. Лисенко, Н. Рогальська, С. Світлична, В. Стинська, О. Шевчук та ін.).

Мета статті – проаналізувати етнокультурний потенціал українських родинних традицій як ціннісну домінанту національного виховання учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу. Народження і виховання дітей тісно пов'язане з родинними традиціями.

Згідно з визначенням Г. Костюшко, під родинними традиціями розуміємо систему цінностей, що передається від покоління до покоління в різних сферах життєдіяльності людини (моральному, естетичному фізичному, трудовому та ін.), була і є гарантією гармонії та стабільності української родини [2, с. 78].

Аналіз наукових розвідок дозволяє виокремити такі підходи, щодо класифікації родинних традицій:

- родинні виховні традиції обіймають *всі сфери родинного життя* українців (фізично-оздоровчу, етично-морально, комунікативну, естетичну, трудову, та ін.);
- родинні виховні традиції *виходять за межі сімейних традицій* (родина – це подружжя пара з дітьми і, що підтримує зв'язок із ближніми та віддаленими членами родини);
- родинні традиції *охоплюють всі етапи життя* людини від народження до смерті;
- родинні традиції *зберігають досвід* попередніх поколінь і *удосконалюються* новітніми тенденціями [2, с. 78].

Реалізація родинних традицій відбувається через систему обрядів, звичаїв, ритуалів, усну народну творчість, народний етикет, символи та ін.

З сивої давнини у свідомості українців утвердилися поняття «родина», «рід як святиня», а виховання дітей – як першорядний обов'язок батьків. Відповідно – в усній народній творчості поширеними є вислови: «з роду до роду», «так на роду

написано», «від самого роду», «ні роду, ні плоду», «вести рід». Багатим на прислів'я і приказки, де наголошується на важливості роду й родинних зв'язків, є український фольклор: «Дерево тримається корінням, а людина сім'єю», «Яке коріння, таке й насіння», «Без сім'ї і свого роду – немає нації, народу», «З родини йде життя людини» та ін. [6].

Найближчим соціальним оточенням дитини є її батьки. Саме від їх виховання, прищеплення любові до праці, моральних цінностей, культури збереження та зміцнення здоров'я, підготовки до сімейного життя залежатиме формування особистості.

Споконвіків сімейне життя супроводжувалось різноманітними обрядами та ритуалами, які в символічній формі визначали певні етапи її життєдіяльності. Визначною подією в житті родини завжди було народження дитини, адже за народним баченням «хата з дітьми – базар, а без них цвинтар». Відповідно – багато обрядів було присвячено саме події народження нового життя. За народним повір'ям, щоб дитина була здоровою, у першу купель доливали свяченої води; дівчаткам добавляли мед, молоко та квіти, щоб були красивими, а хлопчикам – дев'яси, щоб зростали здоровими та міцними.

Важливу роль у сімейних традиціях відводилось хрещенню дитини, особливо хресним батькам, обов'язок яких передбачав опіку над дитиною, активну участь у її вихованні, допомогу в скрутну хвилину. Вибір хресних – архіважливе рішення, адже саме вони відповідатимуть за дитину перед Богом, навіть більше ніж батьки. До хресних у церкві є деякі вимоги, зокрема, вони мали бути хрещеними та перебувати в церковному шлюбі [5].

Особливими ритуалами відзначався і весільний обряд. Через нього виражаються ідеологія, цінності, традиції народу, а також суспільна свідомість та духовні потреби людей. Згідно з дослідженням В. Потапової, ритуали та звичаї весільного обряду етнічних регіонів України схожі між собою, однак кожен регіон має свої особливості його святкування. Отже, традиційно у всіх регіонах простежуються три основні етапи весілля: передвесільний, шлюбна частина, післявесільний [3, с. 87]. Про весільну обрядовість народ склав велику кількість прислів'їв та приказок: «Сватай ту, яку сам хочеш, а не ту, яка за тебе йде», «Не з багатством жити, а з людиною», «Постав мені хату з лободи, а в чужую не веди!», «Тоді дівка пишна, як заміж вийшла», «Перше чим одружитись, треба роздивитись», «Дівка на порі - женихи у дворі», «Краще женись, а на чужу жінку не дивись», «Трудно дівку силувати заміж, як парубок не бере» [6].

Не менше ритуалів присвячено і тайні смерті. Структура народного похоронного обряду тричленна (передпохоронні, власне похоронні та поминальні звичаї та обряди), а його світоглядні засади формують традиційні уявлення та вірування про смерть, душу й потойбічне буття [1, с. 569]. Народна мудрість гласить: «Без батька – пів сироти, а без матері – вся сирота», «Боятися смерті – на світі не жити», «Біду конем не об'їдеш» [6].

Особливу роль у вихованні дитини відводилось матері, яка є берегинею доброзичливої атмосфери в родинному соціумі, джерелом знань, доброти, тепла і любові. Повага до матері вважалася першим моральним заповітом дитинства. Матір часто називають неня, матінка, матуся, ненька, мама, матка, а в українському фольклорі матір зіставляють з образом Голубки, Зірки, Сонця, Чайки та ін. Багатою є і народна спадщина: «У дитині заболить пальчик, а в матері – серце», «Мама – вірна порадиця», «Любов матері і на відстані гріє», «Мати однією рукою б'є, а другою гладить», «Без любові до матері немає і любові до людей», «Не та мама, що народить, а та, що до розуму доводить» [6].

Батько, чоловік в українській родині є авторитетом, прикладом і захисником для жінки та дітей. Про співвідношення педагогічних та соціальних функцій чоловіка та жінки в сім'ї, батька та матері у вихованні дитини гласить народна мудрість: «Чоловік у домі голова, а жінка – душа». Справжніми батьками рахувалися не ті, хто народив дитину, а хто її виростив, виховав, «до ума довів». У громаді поважали й шанували батьків, які були гарним прикладом як для своїх дітей, так і для чужих. Часто старші люди казали:

«Яке дерево, такий клин, який батько, такий син», «Не той батько, що зродив, а той, що до ума довів» [6].

Зважаючи на життєвий досвід не менш відповідальною у вихованні дітей є роль бабусів та дідусів. З давніх часів старше покоління було хоронителем сімейної злагоди і передавали нащадкам родинні цінності та знання (розказували казки, співали колискові та дитячі пісні, виготовляли іграшки, а також долучали до посильної праці). Роль виховного впливу дідусів і бабусь була сформульована у прислів'ї: «Старість до мудрості коротку дорогу знає» [7].

В українських родин зазвичай підготовка дітей до трудової діяльності базувалася на передачі досвіду – від батьків до дітей. Відповідно – власний приклад дорослих, практична участь дітей у процесі виробництва та спільна праця виступали основними методами навчання. Адже батьки змалечку долучали дітей до виконання посильної роботи по господарству чи на землі [4, с. 30].

Важливою складовою в народній педагогіці, зазначає Л. Сорочук є дотримання та святкування упродовж року в родині календарно-обрядових свят. Календарна обрядовість супроводжувалася організацією відповідних обрядів та виконанням пісень, що приурочувалися до кожної пори року, а саме: зима – колядки, щедрівки, віншівки; весна – веснянки, хороводи, заклички, гаївки; літо – троїцькі, купальські, жнивварські та обжинкові пісні [4, с. 32].

Отже, саме в такий спосіб (під час календарно-обрядових свят) наші предки долучали дітей до народних традицій. Народна педагогіка, від паростків зародження й до сьогодні, воліла навчити, виховати і підготувати до самостійного життя дитину і, водночас, висувала потребу у всебічній підготовці до нього.

Висновки. Таким чином, виховні родинні традиції українців та шляхи їх реалізації містять великий потенціал соціально-педагогічний досвіду українського народу щодо адаптації, соціалізації та підготовки підростаючого покоління до сімейного життя, а також доцільність і ефективність його застосування у практиці національного виховання сучасної молоді.

Відповідно – дослідження еволюції народних родинних традицій, виховання дітей та формування сімейних узаємин сприятиме відродженню традиційного статусу української родини, дотриманню морально-духовної свідомості молоді в укладанні шлюбу, прагненню до відповідального материнства й батьківства.

Список використаних джерел:

1. Гузій Р. Похоронні звичаї та обряди. Обрядовість гірських мешканців у контексті етногенези. 2016. С. 56–589.
2. Костюшко Г. Українські родинні традиції: теоретичний аналіз. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2014. Вип. 18. С. 76–82.
3. Потапова В. Весільна обрядовість Чернігівщини. Українська культура: вчора, сьогодні, завжди: матеріали II Всеукраїнської конференції (м. Київ, 7–9 грудня 2016 р.). Київ, 2016. С. 87–90.
4. Сорочук Л. Родинні та календарні традиції українців: світ дитинства. Етнічна історія народів Європи. 2018. Вип. 54. С. 29–33.
5. Традиції та звичаї українського народу: святково-обрядова культура. Тематична виставка Універсального підсобного фонду Відділу комплексного бібліотечного обслуговування. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/2982>
6. Українські народні прислів'я та приказки: Дожовтневий період. К.: Державне видавництво художньої літератури, 1963. 791 с.
7. Юда Л. А. Етнопедагогічні традиції виховання у сім'ї. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2033/1/Етнопедагогічні%20традиції%20виховання%20у%20сім'ї.pdf>

References:

1. Huzii, R. (2016). Pokhoronni zvychai ta obriady [Funeral customs and rites]. *Obriadovist hirskykh meshkantsiv u konteksti etnogenezy*, 56–589 [in Ukrainian].

2. Kostyushko, H. (2014). Ukrainski rodyinni tradytsii: teoretychnyi analiz [Ukrainian family traditions: theoretical analysis]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*, 18, 76–82 [in Ukrainian].
3. Potapova, V. (2016). Vesilna obriadovist Chernihivshchyny [Wedding ceremonies of Chernihiv region], *Ukrainska kultura: vchora, sohodni, zavzhdy: materialy II Vseukrainskoi konferentsii* [Ukrainian culture: yesterday, today and always, Proceedings of the 2nd All-Ukrainian Conference]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Sorochuk, L. (2018). Rodynni ta kalendarni tradytsii ukrainsiv: svit dytynstva [Family and calendar traditions of Ukrainians: the world of childhood]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*, 54, 29–33 [in Ukrainian].
5. Tradytsii ta zvychai ukrainskoho narodu: sviatkovo-obriadova kultura [Traditions and customs of the Ukrainian people: festive and ceremonial culture]. *Tematychna vystavka Universalnogo pidsobnogo fondu Viddilu kompleksnogo bibliotechnoho obsluhovuvannia*. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/node/2982> [in Ukrainian].
6. Bobkova, V., Bahmut, Y., & Bahmut, A. (Ed.). (1963). *Ukrainski narodni pryslovia ta prykazky: Dozhovtnevyi period* [Ukrainian folk proverbs and sayings: Pre-October period]. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo khudozhnoi literatury [in Ukrainian].
7. Yuda, L. A. (2020). *Etnopedahohichni tradytsii vykhovannia u simi* [Ethnopedagogical traditions of family upbringing]. Retrieved from <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2033/1/Etnopedahohichni%20tradytsii%20vykhovannia%20u%20simi.pdf> [in Ukrainian].

Stynska V. V.,

orcid.org/0000-0003-0555-3205

ETHNO-CULTURAL POTENTIAL OF UKRAINIAN FAMILY TRADITIONS AS A VALUABLE DOMINANT OF NATIONAL EDUCATION OF PUPIL YOUTH

The article considers the ethnocultural potential of Ukrainian family traditions as a valuable dominant of the national education of pupil youth.

It is established that Ukrainian ethnoculture is characterized by a unique historical and cultural practice, which is based on educational customs and traditions that have preserved the authority of the family, motherhood and childhood. The significant educational potential of Ukrainian family ethnopedagogy is determined by the valuable meaning of the family and family upbringing in human life.

That is why the solution of a number of topical educational problems is directly related to the use of Ukrainian family pedagogy, which lays the foundations of ethnoculture in children.

The purpose of the article is to analyze the ethnocultural potential of Ukrainian family traditions as a valuable dominant of the national education of pupil youth.

In this article it is researched that the realization of the family traditions is carried out through a system of rites, rituals, customs, folk etiquette, oral folk art, symbols, traditions and more.

The role and place of family traditions in society and their influence on the upbringing of children are shown.

Exploring the traditional culture of our people, we are convinced that the family is a unique national and cultural environment for the comprehensive development of the child.

It is concluded that the analysis of educational family traditions of Ukrainians and ways of their implementation indicate the huge potential of socio-pedagogical experience of the Ukrainian people in socialization and preparation of youth for family life, the feasibility and effectiveness of its use in the practice of national education of modern youth.

Accordingly, the need to study the origins of folk family traditions of raising children and the formation of marital and family relations will help revive the traditional status of the Ukrainian family, the spiritual and moral consciousness of young people in approaches to marriage, the desire to create full and responsible family relationships.

Key words: ethnocultural potential, ethnopedagogy, folk traditions, family traditions, national education, rituals, personality development, pupil youth.

Дата надходження статті: 18.12.2021 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Потапчук Т. В.